

Aneta Figurska

II rok SS2 MSG, Finanse Międzynarodowe i Bankowość

Determinanty i skutki prania pieniędzy w XXI wieku

Wstęp

W dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej niezwykle ważną kwestią stała się przynależność do określonej rezydencji podatkowej. Kryzys finansowy z 2008 r., po którym w znaczący sposób zmniejszyły się wpływy budżetowe (także z podatków), wykreował konieczność weryfikacji wcześniejszych sposobów zwiększania ściągальności podatkowej.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie teoretycznego zagadnienia „prania” pieniędzy, rozpoznania rodzajów pieniądza, a także bodźców i skutków włączania się do procederu. W pracy wykorzystano metody krytycznej analizy przedmiotu badań. Oparto ją na literaturze przedmiotu oraz na źródłach internetowych.

1. Pojęcie procesu prania pieniędzy

Pojęcie „prania pieniędzy” (*money laundering*), umownie określanego także jako „pranie brudnych pieniędzy” czy „czyszczenie pieniędzy”¹, po raz pierwszy pojawiło się w latach 70. XX w. w Stanach Zjednoczonych podczas śledztwa w głośnej wówczas sprawie Watergate. Sformułowanie nabrało natomiast mocy prawnej w 1982 r.²

Autorzy podręcznika „Oszustwa finansowe. Podręcznik audytora” ukazują, iż: „[...] pranie brudnych pieniędzy to legitymowanie, nadawanie pozorów legalności pieniądzom pochodzącym z działalności przestępczej poprzez maskowanie ich istnienia, natury, źródeł, własności, lokalizacji i rozporządzania majątkiem”³. Zwracają także uwagę na działalność, która wspiera ten proces. Dzięki *money*

¹ J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy: studium prawno-kryminologiczne i kryminalistyczne*, TNOiK, „Dom Organizatora”, Toruń 1997, s. 31.

² J. Grzywacz, *Pranie pieniędzy: metody, raje podatkowe, zwalczanie*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011, s. 17.

³ A. Bela, E. Bolesławska, *Oszustwa podatkowe. Podręcznik audytora*, InfoAudit Sp. z o.o., Warszawa 2005, s. 141.

laundering, przestępcy mają możliwość rozwoju nielegalnej działalności oraz długoterminowego funkcjonowania w systemie gospodarczym.

Sformułowanie prania pieniędzy można objąć działaniami mającymi na celu „wyczyścić” zyski pochodzące z przestępstw o charakterze finansowym, dochody z handlu bronią, narkotykami, mieniem powiązanym z terroryzmem, jak i środki związane z oszustwami podatkowymi czy finansowaniem terroryzmu.

2. Rodzaje pieniądza w procederze prania pieniędzy

Money laundering dotyczy pozbywania się przez właścicieli danych dochodów śladów ich przestępczej działalności. Dzięki temu wyróżnić można trzy rodzaje pieniądza:

- czysty (*clean, white money*) – niewzbudzający podejrzeń ze strony organów prawa; uzyskiwany z legalnych działań, za które zapłacono należne podatki;
- szary (*grey money*) – środki z nieoficjalnych źródeł „szarej strefy” (czyli np. prowadzenia działalności bez koniecznych koncesji), bądź unikania opodatkowania w kraju rezydencji podatkowej⁴;
- brudny (*black money*) – pieniądze zazwyczaj w formie gotówkowej uzyskiwane głównie ze zorganizowanej działalności przestępczej⁵.

Do źródeł szarych i brudnych pieniędzy można zaliczyć: oszustwa podatkowe, handel bronią, żywym towarem, wytwórstwo, przerzut i obrót narkotykami, fałszerstwa dzieł sztuki, środków płatniczych, korupcję, szarą strefę gospodarki, zabójstwa na zlecenie, akty przeciwko życiu i zdrowiu, nielegalny przemysł imigrantów itp.⁶

Szacuje się, iż największe dochody przynosi handel narkotykami, który stanowi około 80% wszystkich brudnych pieniędzy. Obrót tylko twardymi narkotykami w skali rocznej wynosi 120–250 mld USD⁷. Spośród substancji niedozwolonych, największym zyskiem charakteryzuje się produkcja amfetaminy, kokainy i heroiny. W 2004 r. zyski z kokainy sięgały 88 mld USD, a liczba osób uzależnionych od amfetaminy wyniosła ponad 33 mln⁸.

⁴ *Elektroniczny słownik finansowy Farlex*, www.financial-dictionary.thefreedictionary.com, [dostęp: 29.11.2016].

⁵ Portal Investopedia, www.investopedia.com [dostęp: 29.11.2016].

⁶ J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy...*, s. 30.

⁷ *Ibidem*, s. 64.

⁸ Portal informacyjny Global Research, www.globalresearch.ca [dostęp: 29.11.2016].

3. Boddce sprzyjajace rozwojowi procesu prania pieniedzy

Istnieje wiele czynnikow pozwalajacych rozwijać się przestepczemu procederowi prania pieniedzy. Do najwazniejszych z nich mozna zaliczyć trzy determinanty:

- otwarcie systemu bankowego na dzialalnosc miedzynarodowa (tajemnica bankowa oraz oferowane produkty i uslugi);
- niewielki poziom penalizacji prania pieniedzy;
- wysoki stopien wymienialnosci waluty narodowej⁹.

Biorac pod uwage otwarcie systemu bankowego istotnym zagadnieniem jest z pewnoscia tajemnica bankowa, a wiec stopien, w jakim przedstawiciele organow sprawiedliwosci moga miec dostep do danych na temat klientow i wykonanych przez nich transakcji. Im wieksza tajemnica bankowa tym wyzsza sklonnosc potencjalnych przestepcow do powierzania swoich „sekretow finansowych”. Przykladem kraju, ktory najczesciej byl wymieniany w kontekscie znacznej ochrony informacji, jest Szwajcaria. Jednak w wyniku swiatowego kryzysu finansowego z 2008 r. i proby kontroli odplywu kapitału z krajow rezydencji do oaz podatkowych, szwajcarskie konta bankowe nie zapewniaja juz maksymalnej ochrony. Szacuje się, ze okolo 1/3 placowek bankow w omawianym kraju wspolpracuje z amerykanskim Departamentem Sprawiedliwosci w celu odnalezienia podmiotow nalezacych do amerykanskiej rezydencji podatkowej¹⁰.

Niewielki poziom penalizacji procesu prania pieniedzy wiazze się z brakiem restrykcyjnych regulacji prawnych. Istotnym staje się wiec stopien implementacji prawa AML (*Anti Money Laundering*), ktore odnosi się do pakietu regulacji majacych za zadanie powstrzymac pranie pieniedzy. Brak wprowadzenia i przestrzegania tego typu rozwiadzani takze przyczynia się do rozwoju procederu. Pomimo relatywnie niewielkiej liczby transakcji czy nielegalnych zachowan, jakie obejmuje swoim zasięgiem AML, jego wplyw siega znacznie dalej. Potwierdzeniem tego jest fakt, iz regulacje AML zobowiazuja instytucje kredytowe do przestrzegania zasad nalezitej starannosci przy udzielaniu kredytow w celu unikniecia finansowania nielegalnych dzialan – a co za tym idzie – uczestniczenia w praniu pieniedzy.

W Polsce przepisy AML reguluje ustawa z dnia 22 pazdziernika 2009 r. o przeciwdzialaniu praniu pieniedzy oraz finansowaniu terroryzmu¹¹ komplementarna z Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystaniu systemu finansowego do prania

⁹ R. Jankowski, *Proceder prania brudnych pieniedzy – rozmiary, przyczyny skutki*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 2009, nr 2, s. 44–45.

¹⁰ T. Stasiuk, *Koniec rajy podatkowego w Szwajcarii*, „Puls Biznesu”, 23.02.2015.

¹¹ Ustawa z dnia 22 pazdziernika 2009 r. o przeciwdzialaniu praniu pieniedzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317).

pieniędzy lub finansowania terroryzmu¹². Obserwuje się wzmożone działania władz i organizacji międzynarodowych (o znaczącej sile politycznej) mające na celu zaostrezenie egzekwowania rezydencji podatkowej mieszkańców danych krajów.

Przykładem takich działań może być amerykańska FATCA (*Foreign Account Tax Compliance Act*), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z 2015 r. dla państw Unii Europejskiej czy ustawa w polskim Parlamencie o klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania. Zmiany prawne decydują o większej penalizacji przyłączania się do procesu prania pieniędzy, a zawieranie porozumień i umów międzynarodowych między największymi państwami zawęża obszar działania przestępców.

Newralgicznym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi procedury prania pieniędzy jest wymienialność waluty narodowej, głównie w stosunku do dolara amerykańskiego, a także stopień powiązania waluty danego kraju do USD. Dolar amerykański to oficjalny środek płatniczy USA oraz 43 innych krajów. Jego udział we wszystkich transakcjach na rynkach walutowych to 87%, i ta tendencja na przestrzeni lat nieznacznie się zmienia¹³. Z punktu widzenia wymienialności walut istotną kwestią pozostaje regulacja działalności kantorowej. W Polsce podlega ona ustawie o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r.¹⁴ oraz ustawie – Prawo dewizowe z dnia 27 lipca 2002 r.¹⁵ Z uwagi na to, że jest to działalność regulowana, do jej założenia i prowadzenia niezbędne jest spełnienie szeregu wymogów zapisanych w ustawie. Pełna wymienialność waluty narodowej, przy jednoczesnym braku dokładnego unormowania prawnego kantorów wymiany walut danego kraju (także internetowych), prowokuje do rozwoju działalności przestępczej i ułatwia „czyszczenie” posiadanych środków finansowych.

W tabeli 1 przedstawione są państwa powszechnie uznane za raje podatkowe (deklarujące chęć współpracy z OECD w przyszłości), które realizują płatności w dolarze amerykańskim, a także są z nim związane historycznie oraz przez uznanie odpowiedniego systemu kursowego. Cztery państwa: Brytyjskie Wyspy Dziewicze, Panama oraz Wyspy Turks i Caicos wprowadziły dolara amerykańskiego jako swoją walutę narodową i powszechnie stosowaną w krajowym obiegu. Państwa ze Wschodniokaraibskiej Unii Walutowej oraz Hongkong powiązane są z dolarem amerykańskim izbą walutową (*currency board*). Wyspy Bahama

¹² Dyrektywa 2015/849 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu (Dz. Urz. UE L 114/73).

¹³ M. Markiewicz, *Współczesne systemy kursowe* [w:] *Finanse międzynarodowe*, red. M. Markiewicz, U. Mrzygłód, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 41.

¹⁴ Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. (Dz. U. z 2015 r. Nr 0, poz. 584).

¹⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (Dz. U. z 2002 r. Nr 141, poz. 1178).

ustanowiły dolara amerykańskiego jako punkt odniesienia, czyli zastosowały konwencjonalny kurs stały.

Tabela 1. Kraje deklarujące chęć wymiany informacji a waluta – rozwiązanie z USD

	Kraje z listy OECD	Symbol waluty
	Antigua i Barbuda	XCD
	Anguilla	XCD
	Bermudy	BMD
	Wyspy Bahama	BSD
	Barbados	BBB
	Belize	BZD
	Brunei	BND
	Brytyjskie Wyspy Dziewicze	USD
	Grenada	XCD
	Hongkong	HKD
	Montserrat	XCD
	Niue	NZD
	Kajmany	KYD
	Nowa Zelandia	NZD
	Panama	PAB/USD
	Saint Kitts and Nevis	XCD
	Saint Lucia	XCD
	Saint Vincent i Grenadyny	XCD
	Singapur	SGD
	Turks i Caicos	USD
	Wyspy Cooka	NZD
	Wyspy Marshalla	USD
Legenda:		
	konwencjonalny kurs stały	USD jako oficjalna waluta kraju
		związanie z USD - currency board

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes, Report on Progress, Tax Transparency, 2015*, s. 84; M. Markiewicz, *Współczesne systemy kursowe* [w:] *Finanse międzynarodowe*, red. M. Markiewicz, U. Mrzygłód, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015, s. 26.

Niezależna organizacja *Tax Justice Network* w badaniach z 2015 r. szacuje, iż od 21 do 23 bln USD prywatnego majątku ulokowana jest w rajach podatkowych z niewielkimi podatkami albo w ogóle nieobjętych opodatkowaniem. W ujęciu rocznym nielegalnie przepływa przez granice państw 1–1,6 bln USD¹⁶.

Dzięki wyżej wymienionym argumentom można stwierdzić, iż wprowadzone przez liczne kraje zmiany w prawie i polityce mają na celu ograniczenie rozwoju procederu prania pieniędzy, a docelowo mają doprowadzić do jego całkowitego zlikwidowania¹⁷. Duże znaczenie dla podejmowanych przez rządy decyzji miał kryzys finansowy z 2008 r., w którym w znaczący sposób zmniejszyły się wpływy budżetowe (także z podatków).

¹⁶ Strona internetowa Tax Justice Network, www.taxjustice.net [dostęp: 10.02.2017].

¹⁷ G. Tobin, K. Walsh, *What Makes a Country a Tax Haven? An Assessment of International Standards Shows why Ireland is not a Tax Haven*, „The Economic and Social Review” 2013, vol. 44, nr 3, s. 410.

4. Skutki funkcjonowania procederu prania pieniędzy

Efektom prania pieniędzy jest przede wszystkim możliwość kumulowania bogactwa przez przestępców, sztuczne zawyżanie cen, niszczenie uczciwej konkurencji na rynku, rozchwianie systemu finansowego państwa, a także utrata zaufania do instytucji finansowych i państwa udzielającego schronienia „brudnym” pieniądzom¹⁸.

Przez funkcjonowanie procederu prania pieniędzy, przestępcy mogą rozwijać swoją działalność, pomnażając dochody i przeznaczając je na takie cele, jak np. finansowanie terroryzmu. Tendencja osób zamożnych (również przestępców) do lokowania środków np. w nieruchomościach skutkuje sztucznymi zwyżkami cen na te produkty. Co więcej, pranie pieniędzy szkodliwie wpływa na konkurencję między podmiotami obecnymi na rynku. Przedsiębiorstwa korzystające z rajów podatkowych i unikające płacenia podatków w kraju swojej rezydencji podatkowej zaniżają poziom ponoszonych przez siebie kosztów oraz zobowiązań budżetowych. Takie praktyki stawiają inne podmioty z branży na straconej pozycji i wpływają na niemożność konkurowania na oficjalnych i uczciwych zasadach.

Wszystkie wyżej wymienione działania skutkują destabilizacją systemu finansowego państwa. Przestępcy wprowadzając „wyczyszczone” pieniądze w obieg stabilnego systemu finansowego, zubażają właściwą rezydencję podatkową. W szczególności brak wpływów z podatków odczuwają więc kraje nie w pełni stabilne gospodarczo.

Kolejnym negatywnym skutkiem procederu jest więc niszczenie reputacji i zaufania do państwa, które stało się celem i jednocześnie narzędziem do prania pieniędzy. Utrata dobrej opinii na arenie międzynarodowej może stać się przyczyną odpływu legalnego, zagranicznego kapitału oraz braku zainteresowania zagranicznych inwestorów.

System bankowy „skażony” pieniędzmi pochodzącymi z nielegalnych źródeł może utracić klientów oraz zagranicznych udziałowców, a także być podatny na wpływy ze strony posiadacza dużej ilości „wyczyszczonego” kapitału.

Ponadto, brudne pieniądze nie stymulują gospodarki i nie dają możliwości rozwojowych. Mogą być wprowadzane krótkotrwale w celu osiągnięcia odpowiednich ulg podatkowych, a wycofywane przed ich końcem. Kapitał ten jest spekulacyjny i nie stwarza miejsc pracy.

¹⁸ R. Jankowski, *Proceder prania brudnych pieniędzy...*, s. 47.

Podsumowanie

Źródła szarych i brudnych pieniędzy to przede wszystkim: oszustwa podatkowe, handel bronią, żywym towarem, wytwórstwo, przerzut i obrót narkotykami, fałszerstwa dzieł sztuki, środków płatniczych, korupcja, szara strefa gospodarki, nielegalny przemyt imigrantów. Najwyższe dochody pochodzą z handlu narkotykami i stanowią około 80% wszystkich brudnych pieniędzy.

Wprowadzane przez liczne kraje zmiany w prawie i polityce mają na celu ograniczenie rozwoju procederu prania pieniędzy, a w ostateczności doprowadzenie do jego całkowitego zlikwidowania. Duże znaczenie dla podejmowanych przez rządy decyzji miał kryzys finansowy z 2008 r., w którym w znaczący sposób zmniejszyły się wpływy budżetowe (także z podatków). Według danych z 2015 r. od 21 do 23 bln USD prywatnego majątku ulokowane jest w rajach podatkowych charakteryzujących się niewielkimi podatkami albo w ogóle nie objętych opodatkowaniem. Rocznie nielegalnie przepływa przez granice państw 1–1,6 bln USD środków pieniężnych. Kapitał pochodzący z przestępstw nie stymuluje rynków finansowych, destabilizuje system finansowy kraju i niszczy jego reputację na arenie międzynarodowej.

W artykule ujęto podstawowe zagadnienia z zakresu prania pieniędzy w XXI w., takie jak: definicję procesu, rodzaje pieniądza używanego w *money laundering* oraz bodźce sprzyjające rozwojowi prania pieniędzy. Do tych ostatnich można zaliczyć przede wszystkim: otwarcie systemu bankowego na działalność międzynarodową (tajemnica bankowa oraz oferowane produkty i usługi), niewielki poziom penalizacji prania pieniędzy oraz wysoki stopień wymienialności waluty narodowej. Wskazano także przykłady oaz podatkowych wraz z ich powiązaniem w relacji do dolara amerykańskiego, a także skutki prania pieniędzy.

Proces prania pieniędzy przykuł uwagę wielu europejskich państw, Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz organizacji OECD. Poszukiwanie podmiotów, które przynależą do danej rezydencji podatkowej, nasiliło się po kryzysie finansowym z 2008 r. W ramach walki z procederem wprowadzono nowe przepisy, np. FATCA oraz AML. Ich zadaniem jest zminimalizowanie wypływów środków z danego obszaru podatkowego.

Bibliografia

- Bela A., Bolesławska E., *Oszustwa podatkowe. Podręcznik audytora*, InfoAudit Sp. z o.o., Warszawa 2005.
- Dyrektywa 2015/849 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu (Dz. Urz. UE L 114/73).
- Elektroniczny słownik finansowy Farlex, www.financial-dictionary.thefreedictionary.com.

- Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes, Report on Progress, Tax Transparency*. 2015.
- Grzywacz J., *Pranie pieniędzy: metody, raje podatkowe, zwalczanie*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011.
- Jankowski R., *Proceder prania brudnych pieniędzy – rozmiary, przyczyny skutki*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 2009, nr 2.
- Markiewicz M., *Współczesne systemy kursowe* [w:] *Finanse międzynarodowe*, red. M. Markiewicz, U. Mrzygłód, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2015.
- Stasiuk T., *Koniec rajów podatkowych w Szwajcarii*, „Puls Biznesu” 23.02.2015.
- Tobin G., Walsh K., *What Makes a Country a Tax Haven? An Assessment of International Standards Shows why Ireland is not a Tax Haven*, „The Economic and Social Review” 2013, vol. 44, nr 3.
- Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. (Dz. U. z 2015 r. Nr 0, poz. 584).
- Ustawa z dnia 22 października 2009 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz. U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. – Prawo dewizowe (Dz. U. z 2002 r. Nr 141, poz. 1178).
- Wójcik J.W., *Pranie pieniędzy: studium prawnokryminologiczne i kryminalistyczne*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 1997.
- www.globalresearch.ca.
- www.investopedia.com.
- www.taxjustice.net.

Streszczenie

W artykule przedstawiono podstawowe informacje na temat prania pieniędzy w XXI w. Ujęto zatem definicję samego procesu, charakteryzowano różne rodzaje pieniędzy (sklasyfikowane przez źródła ich pochodzenia) w gospodarce światowej, omówiono istniejące zachęty do rozwoju procederu prania pieniędzy, przykłady rajów podatkowych powiązanej z dolarów i konsekwencji całego procesu. Szkodliwa praktyka prania pieniędzy jest brana pod uwagę przez większość państw i jest monitorowana przez jedną z najważniejszych organizacji na rzecz rozwoju gospodarczego – OECD. Nowe przepisy, podobnie jak zasady FATCA lub AML, to przykłady działań podjętych przez wyżej wymienione podmioty w celu wyeliminowania zjawiska prania pieniędzy.

Słowa kluczowe: pranie pieniędzy, determinanty *money laundering*, skutki prania pieniędzy, AML

DETERMINANTS AND EFFECTS OF MONEY LAUNDERING IN THE TWENTY FIRST CENTURY

Summary

The article presents basic information about money laundering in the twenty first century: definition of the process itself, different kinds of money (classified by the source) in the global economy, incentives for the development of money laundering, examples of tax havens linked to the US Dollar and consequences of the entire process. The damaging practice of money laundering has been taken under consideration by most of the countries and is also monitored by one of the most important organization for economic development, OECD. New legislation, like FATCA or AML rules, are examples of actions taken by above-mentioned entities to eliminate money laundering.